अस्रग्धरा, स्त्री, (अस्रक् शोणितं धरतीति। अस्रज् +धृ+अच्।) चर्म्म। इत्यमरटीकायां भरतादयः॥

अस्रपाटी, स्त्री, पुं, (न+स्रप्+काट्।) रक्तधारा इत्यमरटीकासारसुन्दरी।

असेचनकं, त्रि, (न सिच्यते मनो यस्मिन्। न+सिच् +ल्युट्। संज्ञायां कन्।) यस्य दर्शनात् तृप्ते रन्तो नास्ति तत्। अत्यन्तप्रियदर्शनं। इत्यमरः। याहाके देखिया तृप्तिर शेष ना हय एमन वस्तु। (“नयनयुगासेचनकं मानसवृत्त्यापि दुष्प्रापं”। इति साहित्यदर्पणे॥)

असौम्यस्वरः, त्रि, (असौम्यः कठोरः स्वरो यस्य।) काकवत् मन्दस्वरयुक्तः। तत्पर्य्यायः। अस्वरः२। इत्यमरसिंहः॥

असौष्ठवं, क्ली, (न सौष्ठवं। नञ्समासः) अप्रशंसनीयत्वं। अशोभनत्वं। अनातिशय्यं। नञ् पूर्व्वात् सुष्ठुशब्दात् भावे ष्णप्रत्ययः॥ (“गमनमलसं शून्या दृष्टिः शरीरमसौष्ठवं”। इति मालतीमाधवे। अलङ्कारशास्त्रे स्वरदशाभेदः। यथा साहित्यदर्पणे। “असौष्ठवं मलापत्तिस्तापस्तु विरहज्वरः” ॥)

अस्तः,पुं, (अस्यन्त रविकिरणा यस्मिन्। अस्+त।) अस्ताचलः। पश्चिमाचलः। तत्पर्य्यायः। चरमक्ष्माभृत् २। इत्यमरमेदिन्यौ॥
(“विड़म्बयत्यस्तनिमग्नसूर्य्यम्”। इति रघुः।
“सहस्रशिखरश्चैव नानातीर्थसमाकुलम्।
चकार रत्नसंकीर्णं भूयोऽस्तं नाम पर्व्वतं” ॥
इति हरिवंशे।)
लग्नात् सप्तमस्थानं। इति दीपिका॥

अस्तं, त्रि, (अस्+क्त।) क्षिप्तं। अवसानप्राप्तं। इति मेदिनी॥ (“पतिरपास्तसंज्ञा मतिः”। इति मालतीमाधवे॥ “निरस्तगाम्भीर्य्यमपास्तधैर्य्यं”। इति माघे॥ सूर्य्यास्तगमनं। “करजाल मस्तसमयेऽपि सताम्”। इति माघे॥
तथा कुमारसम्भवे २।२३।
“यमोपि विलिखन् भूमिं दण्डेनास्तमितत्विषा।
कुरुतेऽस्मिन्नमोघेपि निर्व्वाणालातलाघवम्” ॥)

अस्तं, क्ली, मृत्युः। इति हेमचन्द्रः॥

अस्तकः, पुं, (अस्त+कन्।) मोक्षः। निर्व्वाणं। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अस्तम्, व्य, (अस्+तम्।) अदर्शनं। इत्यमरः॥ (राज्यमस्तमितेश्वरम्” इति रघुः॥)

अस्तमती, स्त्री, (अस्तं अततीति। अस्तम्+अत्+ अच्+गौरादित्वात् ङीष्।) शालपर्णी वृक्षः। इति शब्दरत्नावली॥

अस्ताघः, त्रि, (अस्तं गतं अघं मालिन्यं यस्मात्।) अगाधः। अतिगभीरः। इति हेमचन्द्रः।

अस्ताचलः, पुं, (अस्ताय अचलः। यद्वा अस्तः पश्चिमोऽचलः) अस्तगिरिः। पश्चिमाचलः। इति शब्दरत्नावली। (“अस्ताचलचूड़ावलम्बिनि भगवति कुमुदिनीनायके चन्द्रमसि”। इति हितोपदेशः॥)

अस्ताद्रिः, पुं, (अस्तः पश्चिमोऽद्रिः पर्व्वतः।) अस्ताचलः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अस्ति, व्य, (अस्+श्तिक्) विद्यमानता। तत्पर्य्यायः सत्त्वं २। इत्यमरः॥ अस्धातोस्तिपि कृतेऽप्येतद्रूपं॥ (यथा चानक्ये।
“अतिथिर्बालकश्चैव राजा भार्य्या तथैव च।
अस्ति नास्ति न जानन्ति देहि देहि पुनः पुनः” ॥)

अस्तिमान्, त्रि, (अस्ति विद्यमानमिति विद्यते यस्य अस्ति+मतुप्।) धनी इति हेमचन्द्रः॥

अस्तु, व्य, (अस्+तुन्।) अङ्गीकारः। असूया। पीड़ा। इति विश्वमेदिनौ। असधातोः तुपि कृतेऽप्येतद्रूपं स्यात्॥

अस्त्यानं, क्ली, (न स्त्यानं। नञ्समासः।) भर्त्सनं। निन्दा। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अस्त्रं, क्ली, (अस्यते क्षिप्यते यत्। अस्+ष्ट्रन्।) प्रहारयोग्यद्रव्यमात्रं। हातियार इति भाषा। तत्पर्य्यायः। आयुधं २ प्रहरणं ३ शस्त्रं ४। इत्यमरः॥ खड्गः ५। धनुः ६। इति मेदिनी। क्षेपनयोग्यवाणादि। इति रायमुकुटः॥ (“प्रयुक्तमप्यस्त्रमितो वृथा स्यात्”। “प्रत्याहतास्त्रो गिरीशप्रभावात्”। इति च रघुः॥) तन्निरूपनं यथा,—
“दण्डसाध्यं यतो राज्यं स दण्डः शास्त्रसंश्रितः।
अस्त्राणि भूमिपालानां निरूप्यन्ते ततः क्रमात्”॥
अथ गणना।
“खड्गचर्म्म धनुर्व्वाणौ शल्यभल्लौ तथापरौ।
अर्द्धचन्द्रश्च नाराचः शक्तियष्टी तथा परे॥
परशुश्चक्रशूले च परिघश्चैवमादयः।
अस्त्रभेदाः समुद्दिष्टाः श्रीमद्भोजमहीभुजा” ॥
वात्स्यस्तु।
“अस्त्रन्तु द्विविधं प्रोक्तं निर्म्मायं मायिकन्तथा।
खड्गादिकन्तु निर्म्मायं मायिकं दहनादिकं॥
दहनोऽथ जलं काष्ठं लोष्ट्रं शब्दादयस्तथा।
तप्ततैलादिकञ्चैव मायिकस्यास्त्रमुच्यते॥
खड्गादीनान्तुगणना पूर्व्वमेव निदर्शिता।
अस्त्रात्मनैव निर्द्दिष्टः कवचादिरपीष्यते” ॥
इति युक्तिकल्पतरुः॥ * ॥
खड्गचर्म्मादि परीक्षा तत्तच्छब्दे द्रष्टव्या॥

अस्त्रकण्टकः, पुं, (अस्त्रं कण्टक इव। वाणास्त्रस्य कण्टकाकृतित्वात्।) वाणः। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अस्त्रकारकः,पुं, (अस्त्राणां कारकः।) अस्त्रनिर्म्माता। शस्त्रनिर्म्मायकः। आयुधकारः। अस्त्रकारी॥

अस्त्रचिकित्सकः, पुं, (अस्त्रेण चिकित्सतीति। अस्त्र +कित्+स्वार्थे सन्+ण्वुल्।) शस्त्रवैद्यः॥ (“छेद्यादिष्वनभिज्ञो यः स्नेहादिषु च कर्म्मसु”। इत्यादि सुश्रुतः॥)

अस्त्रजित्, स्त्री, (अस्त्रं अस्त्राघातजं व्रणादिकं जयति निवारयति। अस्त्र+जि+क्विप्।) वृक्षविशेषः। कवाट् वेदु इति ख्यातं। कवाड़वण्टुया इति केचित्। अस्य पर्य्यायः। कवाटवक्रशब्दे द्रष्टव्यः। अस्त्रजित् इति च पाठः। इति रत्नमाला॥

अस्त्रमार्ज्जः,पुं, (अस्त्रं मार्ष्टि। अस्त्र+मृज्+अण्।) अस्त्रमार्ज्जकः। शानकरः। तत्पर्य्यायः। शस्त्रमार्ज्जः २। असिधावः ३। असिधावकः ४। इति शब्दरत्नावली॥

अस्त्रसायकः, पुं, नाराचास्त्रं। समुदयलौहमयवाणः। इति शब्दमाला॥

अस्त्रागारं, क्ली, (अस्त्राणामागारं।) अस्त्ररक्षणगृहं। सेलाखाना इति पारस्यभाषा। तत्पर्य्यायः। आयुधागारं २। यथा,—
“स्थापना जातितत्त्वज्ञः सततं प्रतिजागृता।
राज्ञः स्यादायुधागारे दक्षः कर्म्मसु चोद्यतः” ॥
इति मात्स्ये १८९ अध्यायः॥

अस्त्रागारः, पुं, अस्त्ररक्षणगृहं। सेलाखाना इति भाषा॥

अस्थागं, त्रि, (अस्थामस्थितिं गच्छति प्राप्नोतीति। अस्था+गम+ड।) अगाधं। अतिगभीरं। इति हेमचन्द्रः॥

अस्थाघं, त्रि, (अस्थामस्थितिं हन्तीति। अस्था+ हन+अप्।) अतलस्पर्शं। इति हेमचन्द्रः॥

अस्थानं, त्रि, (नास्ति स्थानं प्राशस्त्यं यत्र) अतलस्पर्शं। इति जटाधरः॥ मन्दस्थले क्ली॥ (“अस्थाने पतितामतीवमहतामेतादृशी स्याद्गतिः”। इति नीतिप्रपञ्चे।)

अस्थायं, त्रि,* अगाधं। स्थीयते यत्रेत्यधिकरणवाच्ये घञि कृते पश्चादादन्ताद्युन्प्रत्यये स्थायं ततो न स्थायमस्थायमिति नञ्समासनिष्पन्नं। न सम्भवति स्थायः स्थितिर्यत्र इति केचित्॥

अस्थायी,[न्] त्रि, स्थितिरहितः। नश्वरः। स्थातुं शीलमस्येति शीलार्थे णिनि स्थायी, न स्थायी अस्थायीति नञ्समासनिष्पन्नः॥

अस्थारं, त्रि, (अस्थामस्थितिं राति। अस्था+रा +ड।) अतलस्पर्शं। अगाधं। इति शब्दरत्नावली॥

अस्थावरं, क्ली, स्थावरेतरद्रव्यं। जङ्गमवस्तु। न स्थावरं अस्थावरं इति नञ्समासनिष्पन्नं॥

अस्थावरं, त्रि, (न स्थावरम्। नञ्समासः।) स्थावरेतरद्रव्यं। जङ्गमवस्तु। इति स्मृतिः॥

अस्थि, क्ली, (अस्यते क्षिप्यते यत्। अस्+क्थिन्।) शरीरस्थसप्तधात्वन्तर्गतधातुविशेषः। हाड़ इति भाषा। तत्सङ्ख्यादि शारीरशब्दे द्रष्टव्यं॥ तत्पर्य्यायः। कीकसं २ कुल्यं ३ मेदोजं ४। इत्यमरादयः॥ (अस्थिस्वरूपाद्युक्तं भावप्रकाशे।
“मेदो यत् स्वाग्निना पक्वं वायुना चातिशोषितं।
तदस्थिसंज्ञां लभते स सारः सर्व्वविग्रहे॥
अभ्यन्तरगतैः सारैर्यथा तिष्ठन्ति भूरुहाः।
अस्थिसारैस्तथा देहा ध्रियन्ते देहिनां ध्रुवं॥
तस्माच्चिरविनष्टेषु त्वङ्मांसेषु शरीरिणाम्।
अस्थीनि न विनश्यन्ति सारा एतानि सर्व्वथा”॥
“मेदसोऽस्थि ततो मज्जा मज्जतः शुक्रसम्भवः”॥
इति सुश्रुतः॥
त्रीणि सषष्ठान्यस्थिशतानि वेदवादिनो भाषन्ते। शल्यतन्त्रेषु त्रीण्येवशतानि। तेषां सविंशमस्थिशतं शाखासु। सप्तदशोत्तरं शतं स्रोणि पार्श्वपृष्ठोदरोरस्सु। ग्रीवां प्रत्यूर्द्धं त्रिषष्टिः। एव-